

IVN-afdeling

Westerveld

Verschijnt tweemaal per jaar

Jaargang 22 nr. 1

Juni 2014

IVN-Westerveld

Bestuursleden

Jan Nijman	voorzitter
Ans Lutgerink	secretaris
Henk Barendsen	penningmeester
Albert Raven	
Albert Kerssies	
Mariken Hornman	

Secretariaatsadres:

IVN – afd. Westerveld
p/a Ans Lutgerink
Postadres: Tolweg 8
7991 TC Geeuwenbrug
Telefoon: 0521 345635
Email: info@ivn-westerveld.nl
Informatie over IVN Westerveld:
www.ivn-westerveld.nl

Werkgroepen:

Kinderclubs

Snuffelclub Dwingeloo,
Natuurclub Ruinen

Gidsen

Dwingelderveld, Drents-Friese Wold

Korte cursus

Communicatie

Adder, Website

Presentatie

IVN-kraam

Diversen:

Blauwe brigade,
Natuurwerkdag,
Midwinterwandeling,
Scholenproject Pigeaud,
Oktobermaand Kindermaand

In deze Adder:

Voorwoord	3
Van het bestuur	4
De mobiele vlindertuin voor de Jan Thijs Seinenhof in Diever	5/6
De wisent (Bison bonasus)	6
Poolse rivieren	7/8
Twee wandelingen: Zebra Zubra en Kosy Most	9
Beelden van de Polenreis	10/11
Wandelen in het oerbos in Polen	12
Blote voetengids	13/14
Het omgevallen bomenbos	15
Water in het Dwingelderveld van groot belang	16/17
Hunzedal: nieuwe natuur in een oud landschap	17/18
Groene agenda	19

IVN-Westerveld

Voorwoord

Opnieuw een adder vol wildernis. In de vorige editie kon je vooral voer de nieuwe wildernis lezen, nu is het veel oude wildernis. Dat kan haast niet anders nadat we met een best grote groep IVN'ers - bijna 40 mensen - in het oosten van Polen zijn geweest. Je vindt in deze Adder enkele impressies van het oerbos, de kronkelende rivieren door brede dalen. En van de manier waarop een van de Poolse natuurgidsen, het 'blote-voeten-meisje', ons bezig hield. Het volledige reisverslag kun je ook lezen. Daarvoor moet je naar onze site: ivn-westerveld.nl

Veel activiteiten van het IVN zijn dit jaar gericht op het thema water. Dat lees je ook terug in deze Adder: een beschrijving van het Hunzedal, water in het Dwingelderveld en de rivierensystemen in Polen.

Verder lees je in deze Adder het verslag van het project 'de mobiele vlindertuin'. Onder de bezielende leiding van Margreet van der Valk timmerden enkele leden een verrijdbare plantenbak die op 25 april aangeboden werd aan de J.T. Seinenhof in Diever. Zo de erfenis van de opgeheven Natuurwerkgroep Diever goed besteed.

Op de valreep - net na de deadline voor deze Adder - hebben jullie een uitnodiging ontvangen voor de seizoensafsluiting, vrijdagavond 11 juli in het Holtin-gerveld. Theo Tan zal ons rondleiden. Hopelijk lees je deze Adder net voor die avond en kunnen we elkaar daar onteten.

Veel leesplezier.

Jan Nijman

Verrassing

Een leuke opsteker voor de afdeling. Op donderdagavond 15 mei overhandigde Univé West-Drenthe ons een waardecheque van 500 euro. De verzekeringsmaatschappij ondersteunt jaarlijks enkele projecten, verenigingen of andere goede doelen in de regio. Dit keer richtte Univé zich op twee verenigingen die zich bezighouden met natuurbehoud en natuureducatie: Vogelwacht Uffelte en IVN Westerveld. Beide verenigingen kregen een waardecheque van 500 euro.

Bermbeheer

Vrijwel alle leden hebben in hun mailbox een bericht van ons ontvangen over natuurlijke bermen. Een gemeente die in 2011 twee prijzen won: 'Entente Florale' en de 'BNG erfgoedprijs' vanwege haar cultuurhistorische rijkdom en groene uitstraling, zou naar ons idee zich wel iets meer mogen inspannen om het natuurlijk groen op peil te houden. De gemeente zelf schrijft op haar website dat ze een klein deel van de bermen op natuurlijke wijze onderhoudt, en dat ze komende jaren meer bermen op deze wijze wil onderhouden. We zouden graag zien dat de gemeente daar wat meer vaart mee maakt.

De oproep per e-mail heeft een beperkt aantal reacties ogeleverd: instemming en suggesties voor bermen die meer aandacht vragen. We willen – mede op basis van die reacties – met de gemeente in gesprek komen. We hopen dat we de gemeente kunnen stimuleren natuurlijker groenbeheer hoger op de agenda te zetten. We zoeken daarom contact met belanghebbenden: Vogelwacht Uffelte bijvoorbeeld. We houden je op de hoogte van onze acties. En mocht je willen reageren: mail: info@ivn-westerveld.nl

Waar wij wonen

De werkgroep korte cursussen organiseert al jarenlang succesvol diverse cursussen. Maar soms wil je iets meer. We oriënteren ons op een wat langere cursus gericht op onze woonomgeving: bodem, water, geologie, cultuurhistorie, flora, fauna en beheer. In zes theorieavonden en zes excursies hopen we de cursisten een bredere blik te geven op de omgeving waar we wonen. Ons idee is die cursus in de loop van 2015 te starten. Na de zomer gaan we verder met de voorbereiding.

Aardkundige waarden

Een heel andere cursus is de cursus

'Aardkundige waarden' die de provincie Drenthe verzorgt. Begin mei was er een basiscursus voor gidsen, terreinbeheerders. Er was aandacht voor bodem, fysisch en geografische onderwerpen. Geologische en geomorfologische en bodemkaarten stonden op het programma. Een zeer interessante cursus, aldus Albert Raven die aan de cursus deelnam met enkele andere IVN-leden van onze afdeling. Volgend jaar komt er een cursus gericht op het Holtingerveld. Exacte informatie is nu nog niet bekend. Maar meer informatie is te vinden op de website van de provincie: ga naar Onderwerpen > Natuur en milieu > Bodem > Aardkundige waarden. Daar vind je alle informatie. Je kunt je ook aanmelden voor een nieuwsbrief zodat je op de hoogte gehouden wordt.

De mobiele vlintertuin in beeld

De mobiele vlindertuin voor de Jan Thijs Seinenhof in Diever

Sinds eind april 2014 staat er op het terras van het verpleeghuis Jan Thijs Seinenhof in Diever een mobiele vlindertuin. Met heel veel plezier hebben een aantal leden van IVN Westerveld een stukje natuur naar de bewoners gebracht omdat deze zelf niet meer in staat zijn de natuur in te trekken. De bewoners kunnen voortaan vanuit hun stoel op het terras op ooghoogte genieten van de vlinders en bijen. Naast het terras, wat aan de achterkant van het verpleegtehuis ligt, zijn enkele vlinderstruiken geplant. Op de website van IVN Westerveld staat een verslag en hier is een .pdf te downloaden met de bouwbeschrijving. De voormalige Natuurwerkgroep Diever e.o. leeft voort in dit projectje. Hoe dat zit en verdere bijzonderheden kunt u hieronder lezen.

Na een vruchtbaar bestaan constateren bestuur en leden van de Vereniging Natuurwerkgroep Diever e.o. eind 2011 met spijt dat de schwung eruit is. Enthousiasme voor en deelname aan de activiteiten liep terug, besloten werd er een punt achter te zetten. Hiermee kwam een eind aan een beweging, gestart in de '60 jaren. Het initiatief ligt bij een aantal bewoners uit de streek, die zorgen hebben over

plannen tot ingrepen in het landschap, zoals ruilverkaveling en weginaanleg. Ze vinden elkaar in een milieubeweging. Rond 1970 en de opschudding die "Drenthe Anno", provinciaal streekplan, te weeg bracht wordt de koers verlegd. De beweging gaat Vereniging Natuurwerkgroep Diever en omstreken heten. Het wordt minder een actiegroep en probeert een grotere achterban te verwerven.

De Vereniging heeft financieel goed geboerd, er is nog een mooi bedrag in kas. Besloten wordt dit geld te bestemmen voor doelen in het verlengde van de werkgroep. Een deel van het batig saldo, zo is statutair vastgelegd, gaat naar Het Drents Landschap. Wat rest gaat naar de Vogelwacht Uffelte en naar IVN Westerveld. Het bestuur van IVN krijgt het verzoek om hier iets mee te doen in Diever. In de vergadering van IVN Westerveld mei 2012 wordt dit besproken tussen bestuur en twee vertegenwoordigers van de

voormalige natuurwerkgroep. Het bestuur accepteert de opdracht en er vindt een eerste brainstorm plaats.

Het idee dat Margreet van der Valk daarbij inbrengt: de aanleg van een vlindertuin bij de J.T. Seinenhof in Diever, blijkt het meeste perspectief te bieden.

Het duurt tot begin 2014 voordat het juiste spoor is gevonden. Bij het verpleeghuis Jan Thijs Seinenhof in Diever werkt een enthousiaste

activiteitenbegeleidster. Deze wil graag het groen, de natuur, dichterbij de bewoners brengen. Ze experimenteert met een zelf gebouwde tafeltuin, maar deze is niet solide genoeg en na een seizoen begeeft deze het.

Nu wordt een kleine werkgroep gevormd door de volgende personen: Jannie Dijkema (de activiteitenbegeleidster), Margreet van der Valk en Meindert Drijfholt (leden IVN en Natuurwerkgroep), Albert Raven (bestuurslid IVN). Eerste actie is een excursie naar de gehandicaptentuin in Frederiksoord.

Dit bezoek werkt sterk motiverend. Het voorjaar kondigt zich aan de werkgroep vindt dat

de boot niet gemist mag worden. Jannie Dijkema krijgt in haar organisatie snel de neuzen in één richting en er wordt een wensenlijstje gemaakt. De bewoners worden gepolst over wat ze mooi vinden. Tijdens een bijeenkomst van de werkgroep in het Jan Thijs Seinenhuis worden deze gegevens door genomen.

De bedoeling is dat de bewoners in hun rolstoel zelf bloemen kunnen plukken of ongewenste plantjes verwijderen. Jannie Dijkema kent haar bewoners en hun beperkingen erg goed. Om dit voor de collega werkgroep leden tastbaar te maken heeft ze een aantal bewoners uitgenodigd. Duidelijk wordt dat alle rolstoelen verschillend zijn en dat er aanpassingen zijn gemaakt om het de mensen zo prettig mogelijk te maken.

De werkgroep wordt nu versterkt met een timmerman, dit is Ton Rutten. Er wordt onderzocht hoe de wensen, binnen het beschikbare budget, concreet kunnen worden vormgeven. Is er iets kant en klaars te vinden of tenminste deels klaar en aanpasbaar? Niks van dit alles, in de tuin van familie Drijfholt hoor je een aantal dagdelen geboor, gezaag en getimmer.

De wielen komen goed van pas en de tafeltuon wordt getransporteerd naar zijn definitieve plek op het terras van het J.T. Seinenhof. Margreet van der Valk zorgt voor de beplanting en Diet Prinsen voor vlinderzoekkaarten. In de omgeving van het terras worden een aantal vlinderstruiken gepland.

Op vrijdag 25 april vindt de feestelijke overdracht plaats:

Het enthousiasme bij de bewoners is groot dit blijkt uit het verzoek om meer zoekkaarten.

De laatste bevindingen rond 1 juni 2014 van Jannie Dijkema: De planten in de tafeltuon doen het goed. Ze groeien als kool. Er komen insecten op af maar nog geen vlinders.

Jannie vertelt verder dat De Vogelwacht Uffelte zorgt voor een nestkast bij het JT Seinenhof. De bewoners konden dit jaar volgen hoe een koolmezenpaar haar jongen groot bracht. Dit dankzij een camera in de nestkast en een tv voor de bewoners.

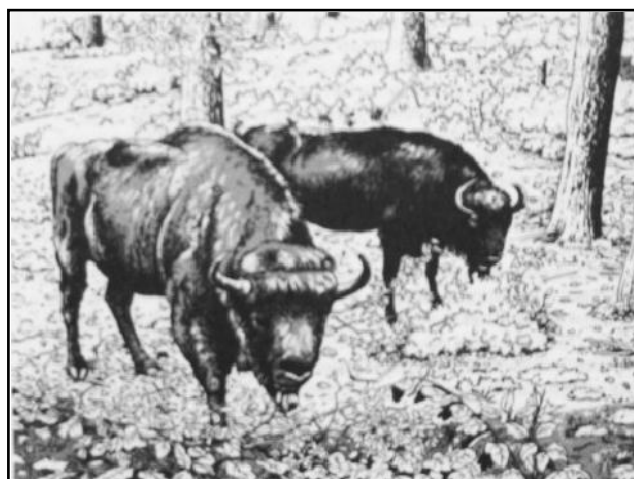
Albert Raven

De wisent (*Bison bonasus*)

Een indrukwekkend rund met een maximale schofthoogte van 2 meter. De kop wordt meestal omlaag gedragen. Schoft is opvallend hoog door de sterk verlengde doornuitsteeksels. De achterhand is maar weinig gespierd.

Vroeger kwam het oerrund tot 1627 voor in de Europese wouden. De wisent kon nog worden gered. Zijn afbeelding is in holen-tekeningen terug gevonden. De wisent is de naaste verwant van de Amerikaanse bison. Ze hebben een gemeenschappelijke voorouder: de *Bison sivalensis*. Fossiele resten hiervan heeft men gevonden in Noord-India. Een stam trok over de toen nog lage Himalaya en bereikte via de toen nog aanwezige landbrug Noord Amerika. Een andere stam trok naar het westen en ontwikkelde zich tot wisent. Die ontwikkeling leidde tot een bos- en een steppevorm. De steppewisent stierf uit in de IJstijd. Het aantal wisenten liep door de ontbossing en cultivering sterk terug. In het begin van deze eeuw bestond er alleen nog een restant van de laaglandvorm in oost Polen in de wouden van Bialowieza. Daar komen nog een tweehonderd voor. Niet zozeer in het oerbos zelf, maar meer op de grazige weiltes tussen de bospercelen in, rond het park.

Meindert Drijfholt

Inleiding

Tijdens de bijzonder boeiende reis van IVN-Westerveld naar Polen werden Ietje en ik beide nogal getroffen door de riviergebieden die we bezochten. Dat waren die van de Narew en de Briebsa. Het oerbos van het Bialowieski nationaal Park was geweldig, maar vroeg toch wat meer uitleg en toelichting om het bijzondere daarvan tot ons te laten doordringen.

Van de riviergebieden vonden we het gemakkelijker in te zien dat we iets buitengewoons zagen. Staande aan de oevers of lopend over houten plankieren in het moerasgebied, speurend naar vogels en planten, valt direct in het oog dat het allemaal om grote en brede dalen gaat, waar de rivieren kalm doorstromen. Vaak is er sprake van veel vertakkingen, waardoor de stromen niet zo breed zijn. Meestal is de bosrand aan de overkant van het dal nog net te zien.

De dalen zijn gevuld met moeras en moerasbossen, die meestal flink sompzig zijn.

We hebben regelmatig verkeerd in het Drentse Aa gebied en daarvan de schoonheid bewonderd. En we vinden dat voor onze begrippen ook al een behoorlijk groot natuurgebied. Maar wat we in Polen zagen was toch echt vele, vele malen grootser en overweldigender. Dat was de reden om daar nog wat meer van te willen weten door nog enige achtergrondinformatie bij elkaar te sprokkelen.

Twee stelsels

Bestudering van de kaart van Polen laat zien dat de rivieren vrijwel allemaal afwateren op de Oostzee. De stroomgebieden van de twee hoofdrijvers, de Wisla (Weichsel, 1047 km) en de Odra (Oder, 854 km), beslaan 56%, respectievelijk 34% van de rivieroppervlakte van Polen; 9% valt toe aan de stroomgebieden van kustrivieren die di-

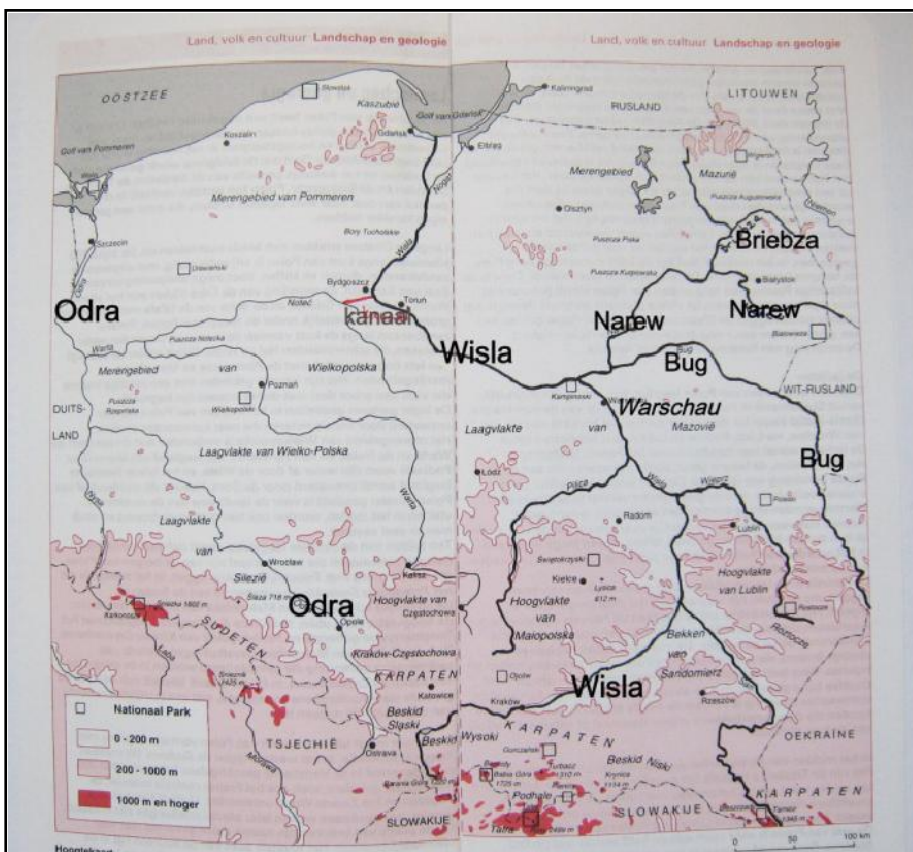
rect in de Oostzee stromen. Meer dan 9000 meren bedekken ca. 1% van de oppervlakte van Polen, voornamelijk gelegen in Noord Polen in de Pommerse en Mazurische merengebieden en in West Polen in de Groot Poolse Meervlakte.

De voornaamste rivier is de Wisla, die in de Karpaten ontspringt en via Kraków en Warschau naar het noorden stroomt en in de Oostzee uitmondt. De belangrijkste zijrivier van de Wisla is de Bug, die een gedeelte vormt van de Poolse grens met Oekraïne en Wit-Rusland. De belangrijkste zijrivier van de Odra is de Warta. De rivierstelsels van Wisla en Odra worden met elkaar verbonden door het Bydgoszczkanaal tussen de Brda, zijrivier van de Wisla, en de Notec, zijrivier van de Warta.

Landschap en bodem

Polen is over het algemeen een vlak land; 54% van de totale oppervlakte ligt onder de 150 meter, 37% heeft een hoogte tussen 150 en 300 meter. Gebergten komen alleen aan de zuidgrens voor. De rivieren stromen daardoor in de lagere gebieden dan ook niet zo snel.

Ca. 53% van de Poolse grond bestaat uit podzol-bodems. Dit soort bodems wordt gekenmerkt door een donkere bovenlaag met veel humus, waaronder een uitgeloopte laag ligt (grijsachtig), die wordt gevolgd door een onderlaag waarin mineralen en organische stoffen door inspoeling opeenhopen (bruin/bruingeel). . Polen is nog een echt agrarisch land, waar 60 % van het oppervlak bewerkt wordt. Verder wordt 26 % bedekt met bos. Daarbij overheersen de naaldbomen (82%). De meest voorkomende bomen zijn den, berk, esdoorn, eik, els en de hazelaar.

Polen behoort botanisch tot de Centraal Europese regio met gemengde bossen. De ijstijden hebben hun invloed gehad in Polen. Dat kunnen we nog steeds in het landschap herkennen bij voorbeeld als eindmorene aan de Narew. Ook aan de plantengroei kunnen we dat merken aan de ijstijdrelicten, zoals de dwergberk.

Narew Nationaal Park

Het Narew Nationaal Park ligt in de bovenvallei van de rivier de Narew en omvat de moerasgebieden tussen Suraz en Rzedziany. Het park is opgericht in 1996 en bedraagt 7.350 ha. Het merendeel van het land is in bezit van kleine boeren en slechts 2.057 ha. is van de staat. Het is de enige nog "vrije" rivier in Europa en een van de aller laatste ter wereld. In de lente en de zomer is de "moeras vallei" in de bovenloop overstroomd en vormt dan de zogenaamde Poolse Amazone (dit gebied is onderdeel van het nationale park Narew).

De Narewvallei werd voor een groot deel gevormd tijdens de ijstijd. De langzaam terugtrekkende gletsjer liet grote geïsoleerde stukken ijs achter op het morene plateau. Het smelten van deze stukken 'dood' ijs zorgde voor het huidige vallei landschap. De vallei snijdt relatief diep in het morene plateau. De bodem van de vallei ligt 5 tot 25 meter lager dan de aangrenzende gebieden. De dikte van de glaciale afzettingen varieert van 117 tot 200 meter.

Een groot deel van de vallei is bedekt met laagveen met diktes tot 1 meter. Dit moerasachtige karakter

ontstond doordat het rivierbed 4.500 jaar geleden veranderde van een meanderend in een breed-vertakt rivierpatroon. Er ontstond een mozaïek-structuur van stroompjes, moeras en half-moeras gebieden en gebieden met vaste grond.

Het gebied kent een rijke vegetatie. Er groeien ongeveer 200 vaatplanten, waarvan 13 beschermde soorten. Het grootste bezit van het park zijn de talrijke vogels. Tussen 1979 en 1981 zijn er 179 soorten gesignaleerd, waarvan er 149 in het park broeden. Van een aantal soorten broedt zelfs 1% van de totale Europese populatie in het park. Ruim de helft van de vogels bestaat uit algemene soorten zoals wilde eend, rietzanger, rietgors, snor en de grote karekiet. Verder komen er veel soorten voor die kenmerkend zijn voor moerasige rietgebieden, waaronder porseleinhoen, kleine waterhoen, roerdomp, zwarte stern en de bruine kiekendief. Ook broeden er drie wereldbedreigde soorten, te weten zeearend, kwartelkoning en de waterrietzanger.

Er komen zo'n 40 zoogdiersoorten voor in het park, waaronder een kleine populatie elanden en otters. Verder is er een grote populatie bevers (ongeveer 260 exemplaren). Daarnaast komen er zo'n 22 soorten vissen voor en 13 soorten amfibieën.

Biebrza Nationaal Park

Het Nationale Park Biebrza is met bijna 60.000 ha het grootste nationale park van Polen. Het gebied is een combinatie van een schitterend cultuurlandschap met kleine

dorpjes omringd door extensieve landbouw en moerassen die de rivier de Biebrza begeleiden. In de dorpjes lijkt de tijd wel stil te hebben gestaan: houten huisjes, weinig auto's en nestelende ooievaars op daken. Omdat de rivier niet bedijkt of gekanaliseerd is, kan het omliggende gebied in de lente vrijelijk overstroomd waardoor er een belangrijk 'wetland' is ontstaan. Ook grazen er koeien langs de relatief vruchtbare rivier, waarin ze bij warm weer verkoeling zoeken.

Vogelaars worden onweerstaanbaar aangetrokken door bijzondere soorten als kraanvogel, zwarte ooievaar, schreeuw-, bastaard- en zeearend, poelsnip, waterrietzanger, roodmus. Ook komt er een enorme verscheidenheid aan zoogdieren voor: onder andere eland, wolf, bever en otter. Maar ook voor de minder gespecialiseerde natuurliefhebber valt er genoeg te beleven. Over de Biebrza zijn kanoroutes uitgezet (135km), er zijn drie fietsroutes uitgezet (148km) en 18 wandelroutes (504km).

De omgeving van het park is een stuk droger, licht heuvelachtig en wordt gekenmerkt door kleine dorpjes, kleinschalige landbouw afgewisseld door bossen.

Meindert Drijfholt

Bronnen:

Martin Hus: ANWB reisgids Polen
www landenweb.net
www.polenvoornederlanders.nl

Twée wandelingen: Zebra Zubra en Kosy Most

Op loopafstand van onze accommodatie in Bialowieza begint het Zebra-Zubra vlonderpad.

Na een bezoek aan de supermarkt — heel klein maar ook heel goed gesorteerd — vertrekken we van onze accommodatie in Bialowieza naar het begin van het vlonderpad. Langs de weg staan nog veel kleine houten huisjes (blokhutten) gebouwd van balken verbonden door zwaluwstaartverbindingen.

Het vlonderpad voert door een indrukwekkend elzen bos en een al even mooi eiken-, linden-, haagbeukbos. De kwaliteit van het vlonderpad door het moerasbos houdt niet over. Soms is het verzakt, soms missen planken. Op de “droge” plekken is het helemaal niet aanwezig. Het dwingt je goed op te letten. De natuur is echter prachtig en er valt veel te genieten van de rijkelijk aanwezige flora. Zo zien we de eenbes, het dalkruid en de salomonszegel. Ook komen we op meerdere plaatsen de schubwortel tegen, een parasiet. Het is voor mij vooral de totaliteit die deze wandeling zo mooi maakt. De combinatie van het natte “ontoegankelijke” bos met zijn levende en dode hout en dan opeens

een plek waar je de daslook ruikt die hier ook in ruime mate voor komt; een bijzondere ervaring. Aan het einde van het pad lezen we dat het helemaal niet de bedoeling was dit pad te begaan. Gelukkig hebben wij het wel aangedurfd.

We zijn aangekomen bij het Reserwat Pokazowy Zubrow, een wildpark met (zoog)diersoorten die in deze streken ook in het wild voorkomen, zoals de wisent, de lynx, de Eland

eland, het wilde zwijn, de wolf, de ree en het edelhert en niet te vergeten de Tarpan (het wilde paard) en het - teruggefokte – oerrund. Dieren waarvan je in het nationale park wel sporen vindt, maar waarbij de kans dat je in levende lijve tegenkomt vaak heel gering is. Wolven bij voorbeeld zijn heel schuwe dieren, die ook in het wildpark teruggetrokken leven. Wisenten zijn in het wild zo gering in aantal en het gebied waarover ze zijn verspreid is zo groot, dat de kans dat je ze ziet ook hier minimaal is. Dankzij dit park kunnen we toch kennis met ze maken. Voor het park staat een verzameling stalletjes. Enkele zijn in gebruik als souvenirwinkeltjes.

Een pittoresque gezicht die stalletjes aan de rand van het bos.

‘s Middags rijden we met de bus naar het bosgebied bij Kosy Most, een onderdeel van het Bialowieski Park Narodowy, op zoek naar groot wild. Een rechte weg met daarnaast een in onbruik geraakte spoorlijn brengt ons bij de Narew die hier vrij door de natuur meandert. Dat kennen we in Nederland bijna niet meer. Over de brug wijst

een bord ons het, pad naar de bisonweide. Hier moeten regelmatig wisenten te zien zijn. Helaas, de moeite is tevergeefs. Geen wisenten, noch ander groot wild. Wel zijn naast het pad langs de Narew duidelijk sporen te zien die duiden op de aanwezigheid van bevers.

Door de bossen lopen we terug naar de bos.

Indrukwekkend dat bos met zijn soms eeuwenoude bomen. We genieten met volle teugen. Een hazelworm ligt op het pad te zonnen, wroetsporen van wilde zwijnen zijn ruimschoots aanwezig. Op elanden, wisenten, edelherten en wolven moeten we nog even wachten. Maar ook zonder dit “wild” kunnen we terugzien op een mooie dag.

Jaap Stekelenburg

Beverssporen

Beelden van de

26 april t/m 4 mei

Zebra Zubra

Narew bij Kosy Most

Schubwortel

Boomkikker

Polenreis

2014

Kosy Most

Oerwoud bij Bialowieza

Hazelworm

Kraanvogel

Wandelen in het oerbos in Polen

Wandelen in het oerbos van Polen is een belevenis. Het was natuurlijk ook een hele ervaring om dat samen mee te maken met een grote groep natuurliefhebbers van het IVN. Het oerbos is heel anders dan het bos in Nederland. De ondergrond is vaak nat en vochtig. Er is een rijke ondergroei met veel bijzondere planten. De bomen zijn een heel stuk hoger dan in het bos in Nederland. We zien ook hele dikke imposante bomen van honderden jaren oud. Er is veel dood hout te zien wat weer een bron van leven is voor andere organismen.

Het is indrukwekkend om in bos te wandelen waar al eeuwenlang nauwelijks invloed van de mens is geweest. Het bos vernieuwt zichzelf. Valt een boom om dan is er weer een kans voor

een nieuwe boom om misschien honderden jaren oud te worden. Volgens de Poolse gids is het gebied met oerbos en grote beekdalen met meanderende rivieren uniek in Europa. Het is te danken aan de uitgestrektheid van het gebied waardoor er pas vanaf de middeleeuwen mensen gingen wonen. De afgelopen eeuwen was het jachtgebied van koningen en tsaren waardoor het gebied weinig toegankelijk was. Het is de reden dat het nu nog steeds een grote natuurlijke rijkdom heeft.

Ria Duiven

Eén van de bijzondere planten die je in het oerbos tegenkomt is de schubwortel. Het is een lichtpaarse plant met een typische gevormde bloemen. De plant is bijzonder omdat het geen bladgroen heeft zoals andere planten. Het is een parasiet. De bleke schubwortel is een plant die uit de bremraapfamilie.

Op de site Wilde planten in Nederland en België lees ik: *De plant woekert op de wortels van vroegbloeiende loofbomen en struiken maar ook op es en beuk. De wetenschappelijke naam: Lathraea squamaria. Lathraea komt van het Griekse lathraios (heimelijk), hetgeen slaat op het verborgen groeien onder bomen en tussen dorre bladen. Squamaria vanwege de met schubvormige bladen (squama) bedekte wortelstok.*

Ria Duiven

Midden in het bos duikt ze op, onze gids Agnieszka. Ze stapt in de bus, grijpt de microfoon en begint te vertellen in gebroken Engels. Het is vrijdag 2 mei, even na acht uur. We zijn al vroeg op pad gegaan om 'Czerwone Bagno' te bezoeken, een van de meest afgelegen natuurreervaten in het dal van de Biebrza. Je mag er alleen in onder begeleiding van een gecertificeerde gids. Onze eigen gidsen Andrzej en Bartosz hebben die licentie niet. We zijn overgeleverd aan de nukken van Agnieszka en haar collega Artur.

Czerwone Bagno, of het rode moeras ligt vrij afgelegen midden in het dal van de Biebrza. Het is zeer gevarieerd met levend hoogveen, elzenbroekbos en hoge zandruggen vanwaar je een goed overzicht hebt over het immense rivierdal. Je vindt er wolvensporen, je kunt er elanden treffen. Er groeit moerasrozemarijn, wildemanskruid... Op aandringen van onze groep heeft Andrzej geregeld dat we een rondleiding van vier uur door dit gebied krijgen onder leiding van twee gidsen die het gebied goed kennen.

Artur – in het dagelijks leven leraar Duits – stapt als eerst in de bus. Hij geeft ons – in goed Duits – wat algemene informatie. De naaldbomen in het bos links liggen alle kanten op omdat ze twee jaar geleden door zeer zware sneeuwval geveld zijn. Dan wil hij ons vertellen waarom het gebied het rode moeras heet, maar hij dwaalt af. Het antwoord komt niet. En nadat Agnieszka is ingestapt, hobbelt onze bus nog even door het bos tot we bij een open plek komen. Daar mogen we uitstappen. Tot onze verbazing loopt Agnieszka op blote voeten. Zo warm is het niet. Het is een graad of tien. En het belooft aan het einde van de dag kouder te worden.

Omdat onze groep vrij groot is (35 personen), is het onze nadrukkelijke wens de groep in tweeën te splitsen. Maar Artur en Agnieszka lijken geen aanstalten te maken. Na wat onduidelijk afwachten begint Agnieszka te vertellen waar we zijn. Het rode moeras is zo afgelegen dat het ook wel het Siberië van Polen genoemd werd: een plek waar mensen vroeger naar verbannen werden. Tot aan de tweede wereldoorlog woonden hier mensen in het gehucht Grzędy. Ze waren zelfvoorzienend, zo vertelt Agnieszka. In de oorlog is er hevig gevochten. Sindsdien is het verlaten. Appelbomen en seringen verraden de

plekken waar huizen stonden.

Terwijl Artur al vast vooruit wandelt met enkele mensen, vertelt Agnieszka dat je de schimmel op een berk kunt gebruiken als medicijn tegen kanker. Ze wijst naar een knobbel op de stam. En snel loopt ze naar een volgende wetenswaardigheid. Als ik een foto van wildemanskruid wil maken en een stap in het gras zet, waarschuwt onze blote voetengids voor adders. Als we naar haar blote voeten wijzen, zegt ze dat zij nog nooit gebeten is. En vervolgens vertelt ze dat korstmos een symbiose van algen en schimmels is, dat je van het drinken van frambozenthee nooit meer koude voeten krijgt... Ik besluit aan te sluiten bij de voorhoede onder leiding van Artur. Het wordt een wat rommelige excursie.

Schouderblad van een jonge eland; slachtoffer van een wolf. Daar onder: de uitwerpselen van een wolf

Na een kwartiertje hoor ik meer opmerkingen uit de groep: De gids loopt te hard. Is het niet handiger de groep op te splitsen? Andrzej en Bartosz lopen er verwezen bij en kunnen ook niet veel doen: "Dit is een chaos. Ze zijn niet te sturen." De groep verspreid zich steeds meer. We staan op een zandruig en zien een grauwe klauwier. In de verte lopen een paar elanden. Tot mijn spijt krijgen we van Artur te horen dat we niet veel verder kunnen. De bus moet op tijd weer bij het hek zijn. Als Agnieszka met een klein groepje deelnemers op de zandrug arriveert, loopt ze door... En terwijl we een schermbloemige op naam proberen te brengen, worden we teruggeroepen door gids Artur. We moeten terug naar de bus. Hij loopt nog wat verder om gids Agnieszka op te halen. We beginnen ons af te vragen of een natuurgidsencursus hier niet op zijn plek is.

Even na elven zijn we weer bij de bus. Andrzej heeft er bij Agnieszka en Artur op aangedrongen dat we

het hoogveen nog even bezoeken. Voor ons is het een van de pareltjes van dit natuurreservaat. Agnieszka maant ons tot spoed. En na vijf minuten in de bus mogen we uitstappen voor 'something special'. Er ligt een dode boom. Agnieszka vertelt ons vrij uitvoerig hoe belangrijk dood hout is in het bosecosysteem. Na nog een kort

"Les een van een natuurgidsencursus," zegt Hannie, "zorg dat je je groep bij elkaar houdt."

ritje in de bus stappen we eindelijk uit bij het begin van een vlinderpad naar het hoogveen. Terwijl Agnieszka weer omstandig uitlegt wat er te zien is, lopen we met een klein groepje vast vooruit naar het hoogveen, want over tien minuten moeten we weer bij de bus zijn.

Links en rechts zien we veenbes, bosbes, moerasrozemarijn, eenarig wollegras. Maar dan worden we teruggeroepen door Agnieszka: bij de groep blijven.

Het hoogveentje hebben we gezien. Het lijkt alsof het wat droger is dan een jaar of tien geleden, toen ik er ook was. "Klopt," zegt Artur, "door veranderend beheer rukken berken op in het gebied. Gevolg daarvan is dat de grondwaterstand daalt." Terug in de bus, neemt Agnieszka heel snel afscheid van ons. Ze moet naar een volgende groep. Enigszins verwaasd blikken we terug op de manier waarop deze natuurgidsen een excursie leiden. "Les een van de natuurgidsencursus," zegt Hannie, "zorg dat je je groep bij elkaar houdt." Agnieszka is een gids die we niet snel zullen vergeten. En terwijl we even wachten bij een kleine benzinepomp, de bus moet tanken. Zien we een hop vliegen. De dag kan niet meer stuk.

Jan Nijman

Agnieszka vertelt ons uitvoerig hoe belangrijk dood hout is in het bosecosysteem

Het omgevalen bomenbos

Staatsbosbeheer noemt perceel 165 in het Buinerveld op de Hondsrug het 'stormbos.' Na de zware storm van 13 november 1972 was er veel schade in de Drentse bossen. Overal waren bomen omgewaaid. De schade was toen vooral groot omdat er toen nog veel eensoortige jonge bossen voorkwamen. De bosbeheerders gingen aan het opruimen, maar niet overal. Bij Buinen liet Staatsbosbeheer – bij wijze van experiment – in perceel 165 de natuur hun gang gaan. De omgevalen bomen in dit 'omgevalen bomenbos' liggen er nog steeds. Dit bos was deel van het adoptieterrein van natuurgids Jan van den Berg, die in Buinen woont. Hij volgde afgelopen twee jaar bij ons de Natuurgidsencursus.

Meestal is het zo – tijdens zo'n cursus – dat je als cursist je medecursisten laat zien waar je tijdens de cursus de natuur gevolgd hebt. In onze cursus was dat wat lastig. De cursisten woonden nogal verspreid: Leek, Leeuwarden, Buitenpost, Buinen... We konden eigenlijk alleen virtueel elkaars terrein bezoeken via foto's, verslagen of filmpjes. Op 22 maart nodigde Jan van den Berg alle cursisten en begeleiders uit naar Buinen.

De boswachterij Borger-Odoorn is toch wel wat anders dan bij ons. De bossen op de Hondsrug liggen hoger. In het terrein dat hij voor de cursus onderzocht liggen verschillende 'gletsjerkuilen', kuilen met een diameter van zo'n 150 meter en 5 meter diep. Het zouden zogenaamde 'doodijs gaten' kunnen zijn, schrijft Jan in zijn verslag. Dat zijn gaten die ontstaan zijn nadat stukken achtergebleven gletsjerijs wegzakken in de bodem en smelten. Maar het kunnen evengoed pingoruïnes zijn.

De boswachterij is doorsneden door lange rechte wegen die in de dertiger jaren – als werkverschaffing – door werklozen mannen verhard zijn met veldkeien. Vele kilometers weg zijn zo verhard. Tijdens de terugkomdag liepen we over zo'n weg. We kwamen langs een enorme gletsjerkuil en uiteraard nam Jan ons mee naar het 'omgevalen bomenbos'.

Best indrukwekkend zo'n bos. Her en der liggen omgevalen bomen die zich weer opgericht hebben. De wortels zitten vaak nog in de grond. De takken

hebben zich ontwikkeld tot compleet nieuwe bomen. Natuurlijk is er veel dood hout. In het najaar is het een eldorado voor paddestoelenliefhebbers. We konden daar in maart niet zoveel van zien. Het bos is goed toegankelijk en aan de paden te zien wordt het veel bezocht. Het is een fascinerend gebied.

Dat er in het Drents Friese Wold ook zo'n stormbosje ligt, weet bijna niemand. De cursisten van de gidsencursus van 2002 – 2004 hebben in Berkenheuvel kennisgemaakt met het Van Tienhovenpark. Dat is ook een perceel waar de dode bomen zijn blijven liggen. Omdat er bijna niemand komt, is het heel wat ontoegankelijker.

Het omgevalen bomenbos

Water in het Dwingelderveld van groot belang

Het grote Project Inrichting Dwingelderveld loopt tegen zijn einde. In de zomer van 2014 moet het gehele werk zijn afgerond. De aanemer is met de laatste klussen bezig. De afgelopen vier jaar is er hard gewerkt om het Noordenveld en Kloosterveld op natuurlijke wijze in te richten. Sloten en greppels zijn gedemt, slenken zijn weer echte slenken geworden. Het water loopt langzamer via die slenken het gebied uit of zakt lokaal de bodem in. Als laatste is leiding 20 vorig najaar gedempt. De effecten zijn inmiddels goed zichtbaar. Op veel plaatsen staat het waterpeil aanmerkelijk hoger dan voorheen. Het gemiddelde waterpeil is op plaatsen met 40 tot 80 centimeter gestegen. Omdat de afwatering via de slenken vertraagd verloopt, zal het gebied in het voorjaar en de voorzomer langer het water vasthouden en dus natter zijn. Goed voor de vennen en de natte- en vochtige heide. Er blijft daarnaast ook nog behoorlijk wat oppervlakte droge hei bestaan. Het bestaande mozaïek van natte, vochtige en droge heide blijft de bron van de diversiteit van de natuur in het grootse natte heidegebied van west Europa..

Water als systeem

De waterhuishouding van het Dwingelderveld is een complex systeem. Middels peilbuizen wordt de hoogte, of soms laagte, van het grondwaterpeil al jarenlang bijgehouden. Zowel Staatsbosbeheer, Natuurmonumenten als het Waterschap Reest en Wieden hebben hun meetinstrumenten in het veld staan. Daardoor is er een goed beeld ontstaan van de waterpeilen door het gehele gebied. De bodemopbouw met zijn wisselende pakketten keileem heeft lokaal grote invloed op de waterstand, evenals het wel of niet aanwezig zijn van gliedelagen. Hierdoor kan de wa-

terstand plaatselijk behoorlijk afwijken. Om de grote natuurwaarde van het natte heidegebied in stand te houden of te verbeteren is een goede beheersing van het grondwaterpeil van het grootste belang. Nu is het devies om water zo lang mogelijk vast te houden in plaats van zo snel mogelijk af te voeren via een slotenstelsel.

Beenbreek en wollegras

De “parels” van het Dwingelderveld zijn de wel meer dan 60 aanwezige plassen en vennen. Zij liggen vaak als parels aan een ketting in het gebied. Ondergronds zijn deze vennen en plassen met elkaar verbonden en stroomt water van het hoger gelegen veentje naar het lager liggende ven. Een onderlinge relatie die van grote betekenis is voor de veenvorming. Er groeit beenbreek waar het water

het veentje in- en uitstroomt. Dit plantje dankt zijn naam aan de kalkarme omgeving, koeien die er graasden braken makkelijk hun poten. Althans dat dacht men vroeger. Uit onderzoek blijkt dat daar waar de veentjes het best ontwikkeld waren herstel van veengroei het snelst verloopt. De onderzoekers toonden een duidelijk verband aan tussen de groei van veenmos en de ligging in een schakel van vennen. De groei van hoogveen hangt ondermeer samen met de stroming van koolzuurrijk water. In het ven Poort 2 bijvoor-

beeld is aangetoond dat water er helemaal doorheen stroomt. Het veen ontwikkelt zich daardoor zeer goed. Er ontstaan hoogveenbulten met het specifieke veenmos en daarop groeit ondermeer veenbes, lavendelhei en wollegras.

Bijzondere dieren

Door een afwisseling van vochtige- en natte heide met de vennen en plassen in hun verschillende stadia van verlanding, is de Dwingeloze heide uitermate soortenrijk aan diersoorten. In de venranden de hei- en bruine kikker, soms zelfs de groene kikker. De adder is op veel plaatsen waar te nemen. Gelukkig kunnen we de wulp in het voorjaar nog horen, zij het in aanmerkelijk lagere aantallen dan vroeger. Een prachtige vogel als de geoorde fuut is sterk gebonden aan open waterplassen. En de laatste

jaren mogen wij ons verheugen op het verblijf en broeden van de kraanvogel. Vorig jaar 2 jongen en dit jaar opnieuw succesvol. Voorwaar een groot succes al tijdens de Inrichting van het Dwingelderveld. In de winterperiode is de trek van de ganzen naar hun slaapplekken waar te nemen. Al met al is het NP Dwingelderveld een gebied met plaats voor vele bijzondere en zeldzame soorten.

Slotopmerking.

Door de Inrichting gaat het Dwingelderveld er weer uitzien zoals Jac. P. Thijsse het aantrof in de jaren twintig en dertig van de vorige eeuw. "Thans in den herfst of winter, den heide wordt drassig, zij wordt zonder laarzen onbegaanbaar". Toch blijft het veld voor het publiek nu beter toegankelijk, bij de Inrichting is er rekening mee gehouden dat vooral de hoofdpadenstructuur ook in de winter begaanbaar is en blijft. Zodat de bezoekers blijvend kunnen genieten van dit "Grootste natte heidegebied van West Europa".

Albert Kerssies

Hunzedal: nieuwe natuur in een oud landschap

Aanleiding voor dit artikel was een bezoek op 14 juni van IVN Westerveld aan het Hunzedal. Margreet van der Valk en Guido Nijland tekenden voor de organisatie. Aline Kleikamp was namens Het Drentsche Landschap de gids.

Langs de oostgrens van Drenthe, aan de voet van de Hondsrug, ligt een natuurgebied in herstel. Het is een ander Drenthe dan we op het zand gewend zijn. Geen esdorpen in besloten landschap, maar de weidsheid van het voormalige hoogveen. Met een kronkelende rivier die ten oosten van Gasselte ontstaat uit het Voorste en Achterste Diep en ooit doorliep tot aan de Waddenzee.

Lang geleden bestond het dal van de Hunze met de aangrenzende veengebieden in Groningen uit zompig veen en ontoegankelijke moerasbossen. Het smeltwater van

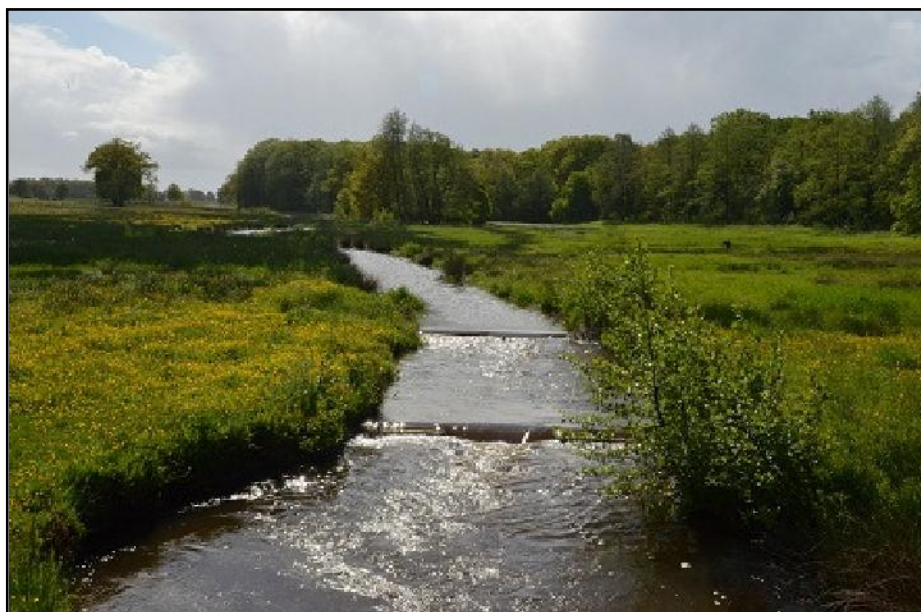
het landijs sleep na de voorlaatste ijstijd een breed stroomdal uit dat zich geleidelijk vulde met bodemmaterialen. Hieruit ontstond het veen met kraanvogels, elanden en bevers als bewoners.

De mens drukt zijn stempel

Vanaf de late middeleeuwen drukt de mens zijn stempel op dit landschap. Er kwam kleinschalig hooiland en later startte de turfwinning. Uiteindelijk werd het agrarisch gebied. Het beekdal was nauwelijks meer herkenbaar, de 35 kilometer lange rivier slonk tot een brede sloot. Pas toen het gebied minder bruikbaar werd voor de boeren, ontstond er ruimte voor natuurherstel. Een kans die Het Drentse Landschap, met partners als het waterschap, de provincie en het Wereld Natuur Fonds, met beide handen heeft aangegrepen.

De mens opnieuw aan zet

Maar er is nogal wat nodig om het gebied in zijn natuurlijke staat te herstellen. De Hunze moet worden bevrijd uit het strakke keurslijf van stuwen en kaden. De snelle ontwatering via de sloten moet worden gestopt. Zandruggen en venige laagten moeten terug. Door wisselende waterstanden en een

vrij slingerende loop krijgt het stromende water weer een kans. Hierdoor kunnen nieuwe leefmogelijkheden ontstaan voor vissoorten die houden van stromend water, Beekjuffers en Otters. In de benedenloop kunnen water- en rietlanden met weelderige struweelvorming terugkeren, broedgebied voor bruine kiekendieven en roerdompen. Natuurontwikkeling op de flanken, met natte bossen en moerassen, moet het landschap weer aantrekkelijk maken voor bevers en ooievaars.

Oude soorten komen terug

Het Groninger en Het Drentse Landschap hebben de bever teruggebracht naar het Hunzedal (zie De Adder, dec. 2012). Bevers zijn zwemmende grazers. Ze leveren een bijdrage aan herstel van het beekdal. Ook het schone kwelwater van de Hondsrug is belangrijk. De kwel is rijk aan mineralen zoals kalk. Hierdoor krijgen zeldzame plantensoorten een kans in en langs de sloten. Dotterbloemen groeien weer in de slootwallen, samen met andere kwelliefhebbers als Klimopwater-ranonkel, Holpijp en Waterviolier. In oude meanders zijn interessante moerasplanten te vinden, zoals de Noordse zegge.

Het gebied krijgt ook weer aantrekkingskracht voor trekvogels. Goudplevieren, Wulpen en Kemphanen benutten het als tussenstop. Kleine zwanen en ganzen die vanouds broeden in het uiterste noorden van Rusland, blijven zelfs de winter over. Ook IJsvogels worden weer gezien bij de Hunze. Ze leggen hun eieren in zelfgegraven holen in afkalvende oevers. Net als de zeldzame Waterspitsmuizen profiteren ze van de goede kwaliteit van het rivierwater.

Het begin is er

De eerste stappen van de natuurontwikkelingsplannen zijn gezet. Bij Spijkerboor vormt een begrazingsproject met Schotse Hooglanders het begin van het 'Anner moeras'. Voor 'De Branden', aansluitend op het Drouwenerzand, liggen de plannen klaar. De natuurlijke samenhang tussen het beekdal en het hooggelegen Drouwenerzand kan worden hersteld. Er zijn veel diersoorten, zoals Wulpen, Bergeenden en Dassen die hierbij gebaat zijn.

Enkele plekken in het Hunzedal zijn al een bezoek waard. Bijvoorbeeld het rivierduinengebied De Duunsche landen bij Annen, het Zuidlaardermeergebied en de oude meanders bij Spijkerboor. Er is ook een prachtige fietstocht uitgezet langs Bronneger, Drouwen, Gasselte, Buinen, Exloo en Odoorn

Rien Cardol

Het Hunzedal

Boven: Hunze bij het Anner moeras

Midden: Hermeanderingswerkzaamheden

Onder: Wetenschappelijke- en natuurontwikkeling gaan hand in hand

Groene agenda

Datum	Omschrijving	
Juli		
Vrijdag 4	IVN-Excursie De Reeënwissel	NP Dwingelderveld
Augustus		
Vrijdag 1	IVN-Excursie Nachtvinders	NP Dwingelderveld
Vrijdag 22	IVN-Excursie Nachtvinders	NP Dwingelderveld
Zaterdag 23	IVN-Excursie Daar pluk je de vruchten van	NP Dwingelderveld
Zondag 31	IVN-Excursie Daar pluk je de vruchten van	NP Dwingelderveld
September		
Zaterdag 13	IVN-Excursie Daar pluk je de vruchten van	NP Dwingelderveld
Zaterdag 20	Plagochtend Blauwe brigade	
Zaterdag 27	Regionale Jeugd werk– en doe dag	
Oktober		
Dinsdag 14	Bestuurlijk overleg in Beilen	
Zaterdag 18	Plagochtend Blauwe brigade	
Zaterdag 25	IVN-Excursie Nacht van de Nacht	NP Dwingelderveld
November		
Zaterdag 15	Plagochtend Blauwe brigade	

Excursies en activiteiten in de Nationale Parken

Zie voor excursies in het Dwingelderveld de website www.nationaalpark-dwingelderveld.nl of de website van Natuurmonumenten.

Zie voor excursies in het Drents-Friese Wold de website www.np-drentsfriesewold.nl of de website van Staatsbosbeheer

In deze agenda zijn voornamelijk de activiteiten opgenomen waar IVN Westerveld bij betrokken is.

Ook Vogelwacht Uffelte e.o. heeft een activiteiten programma. Informatie hierover is verkrijgbaar via het secretariaat:

Parkkamp 26, 7971 AM Havelte, tel. (0521) 341640
Website: www.vogelwachtuffelte.nl

Bomen met een lengte tot 45 (!!)meter in het oerbos van het Bialowieze Park Narodowy